

ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА НАУКОВОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ

THE POLYPARADIGM APPROACH AS THE CONCEPTUAL BASIS OF THE SCIENTIFIC SUPPORT OF THE PROFESSIONALIZATION OF SPECIALISTS

Стаття присвячена питанням обґрунтування змісту понять «науковий супровід», «професіоналізація фахівців педагогічної сфери», а також аналізу складових поліпарадигмального підходу як концептуальної основи наукового супроводу процесу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери.

З'ясовано, що «професіоналізація» як процес ґрунтується на зв'язку особистості з її професійною діяльністю й пов'язана з удосконаленням професійної підготовки, професійного розвитку, професійної діяльності людини. Основними психологічними показниками професіоналізму фахівця визначено: суб'єктивну, професійну та фахову компетентність; розвиненість суб'єктивних і професійно важливих якостей і рис як фахівця конкретного виду діяльності; володіння сучасними фаховими технологіями, методиками та засобами реалізації посадових компетенцій.

Обґрунтовано, що провідною категорією, яка відображає професіоналізацію особистості фахівця як процесу удосконалення фахових теоретичних знань, практичних навичок та вмінь, професійно-важливих якостей, є професійний розвиток, який включає в себе напрям професійного вибору, лінію побудови кар'єри, наявність професійних досягнень, задоволеність від процесу і результатів праці, зміну або стабільність робочого місця, професії.

Доведено, що процес професіоналізації потребує наукового супроводу, який забезпечить продуктивну професійну взаємодію рівноправних учасників освітнього процесу на принципах гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації.

Актуалізовано значущість поліпарадигмального підходу як концептуальної основи здійснення наукового супроводу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери, який об'єднує ключові положення системного, особистісно-діяльнісного, контекстного та андрагогічно-акмеологічного підходів, що у сукупності забезпечує підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної сфери.

Ключові слова: професійна підготовка, методологія, наукові підходи, професіоналізація фахівців педагогічної сфери, науковий супровід.

The article is devoted to the issues of substantiating the content of the concepts «scientific support», «professionalization of specialists in the pedagogical field», as well as the analysis of the components of the polyparadigm approach as a conceptual basis for scientific support of the process of professionalization of future specialists in the pedagogical field.

It was found that «professionalization» as a process is based on the connection of the individual with his professional activity and is related to the improvement of professional training, professional development, and professional activity of a person. The main psychological indicators of a specialist's professionalism are defined as: subjective, professional and professional competence; the development of subjective and professionally important qualities and traits as a specialist of a specific type of activity; possession of modern professional technologies, methods and means of implementing job competencies.

It is substantiated that the leading category, which reflects the professionalization of a specialist's personality as a process of improving professional theoretical knowledge, practical skills and abilities, professionally important qualities, is professional development, which includes the direction of professional choice, the line of career building, the presence of professional achievements, satisfaction with the process and results of work, change or stability of the workplace, profession.

It is proven that the process of professionalization needs scientific support, which will ensure productive professional interaction of equal participants in the educational process based on the principles of humanism, facilitation, and individualization.

The significance of the polyparadigmatic approach as a conceptual basis for the implementation of scientific support for the professionalization of future specialists in the pedagogical sphere has been updated, which combines the key provisions of systemic, personal-activity, contextual and andragogic-acmeological approaches, which collectively ensures an increase in the level of professional training of future specialists in the pedagogical sphere.

Key words: professional training, methodology, scientific approaches, professionalization of pedagogical specialists, scientific support.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.23>

Вишківська В.Б.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
педагогічного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Ілішова О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного педагогічного
університету (м. Запоріжжя)

Товстоган В.С.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії й методики
виховання, психології та інклюзивної
освіти
Комунального вищого навчального
закладу «Херсонська академія
неперервної освіти»

Постановка проблеми. Формування майбутнього професіонала, який не лише володіє сукупністю ключових компетенцій, а й уміє успішно їх реалізовувати у професійній діяльності, самостійно приймати рішення в різних життєвих ситуаціях – одна з основних вимог модернізації української освіти на сучасному етапі розвитку.

Це зумовлено переходом до нової моделі вищої освіти, яка орієнтована на індивідуалізацію освітнього процесу; активізацією інноваційних процесів у сфері освіти; підвищенням ролі фахівця педагогічної сфери. Нині державою та суспільством затребуваний педагог, який прагне особистісно-творчої самореалізації у професії; працює

у режимі діалогу, консультування, спільної зі студентами пізнавальної діяльності; враховує індивідуальні особливості, особисті якості студента як майбутнього спеціаліста, його освітні потреби, можливості та проблеми. У процесі навчання він здатний створювати ситуацію розвитку особистості студентів, організувати спільну продуктивну діяльність, спрямовану на розвиток професійно важливих якостей майбутнього фахівця.

Означене, а також інтеграційні процеси у сфері науки, культури, освіти призводять до зміни характеру, змісту та спрямованості професійної діяльності, актуалізують проблеми професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі якісного функціонування системи вищої освіти присвячені праці В. Кременя, В. Лугового, О. Овчарук, Л. О. Слюсаренко та ін.

Пошуку ефективних шляхів організації процесу професійної підготовки на магістерському рівні та методологічному його обґрунтуванню присвячено дослідження С. Вітвицької, О. Гури, К. Корсака, В. Лугового, С. Сисоєвої та ін.

На необхідності створення інтегративної освітньої парадигми, яка б дозволила виробити єдині принципи та перспективні засади розвитку освіти, наголошується у наукових розвідках В. Андрущенка, В. Огнев'юка, Т. Розової, О. Савченко, В. Світличної та ін.

В дослідженнях В. Андрущенка, В. Бондаря, Г. Васяновича, І. Зязюна, В. Кременя, О. Кучерявого, А. Кузьмінського, В. Олійника, О. Падалки, М. Солдатенко, Л. Хомич та ін. відображено різні аспекти проблеми професіоналізації педагогів.

В. Безпалько, Т. Сорочан, Т. Сущенко та ін. обґрунтовували питання методичного, науково-методичного супроводу в педагогічній теорії і практиці.

Мета статті – проаналізувати складові поліпарадигмального підходу як концептуальної основи наукового супроводу процесу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери.

Виклад основного матеріалу. У виданні Енциклопедії державного управління зазначено, що «професіоналізація як процес ґрунтується на зв'язку працівника з його професійною діяльністю й пов'язана з удосконаленням професійної підготовки, професійного розвитку, професійної діяльності людини, що передбачає набуття сучасних спеціальних знань, професійне навчання, формування й розвиток професійних компетенцій тощо» [2, с. 368].

І. Зязюн тлумачив професіоналізацію як «процес підготовки до професійної діяльності через набуття спеціальних знань, умінь, навичок та формування інших якостей» [1, с. 13–32]. Вчений наголошував, що «цей процес забезпечують заклади вищої та післядипломної освіти, що безпосередньо

готують фахівців і періодично підвищують рівень їхньої кваліфікації, що сприяє формуванню соціально важливих професійних якостей, світоглядних переконань та ставлень» [1, с. 13–32].

Аналіз наукових праць І. Зязюна та В. Піддячного дозволив виокремити такі основні напрями професійно-педагогічного розвитку майбутніх фахівців педагогічної сфери: 1) світоглядна підготовка, що передбачає: а) розвиток національних, європейських та загальнолюдських цінностей; б) усвідомлення духовної і біоенергетичної сутності людини; в) визнання важливості освіти впродовж життя; г) вивчення концепції сталого розвитку; д) гуманістичне ставлення до суб'єктів учіння тощо; 2) формування здатності до метапредметного осмислення навчального матеріалу та опанування сучасних методів наукового пізнання; 3) удосконалення інформаційно-цифрової та іншомовної комунікативної компетентності; 4) формування готовності до ефективної та творчої організації учіння; 5) удосконалення рівня педагогічної майстерності, яка передбачає володіння спеціальними професійними якостями і універсалізмом (різнобічністю, багатоплановістю у знаннях, навичках тощо) [1; 9, с. 104].

Відповідно, зміцнюється професійна самостійність студента-майбутнього фахівця, зростає соціальна, духовна та професійна, цілісність та стійкість його самовизначення, психологічна готовність випускника до реалізації професійних функцій.

У колективній монографії «Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: теоретико-методичний аспект» зазначено, що «результатом професіоналізації педагога є підвищення рівня професіоналізму як якості, набуття впродовж професійного розвитку, що характеризується здатністю знаходити найефективніші шляхи та способи виконання визначених завдань у межах професійної компетенції на основі досконалого знання змісту своєї роботи, її форм, методів та засобів» [10, с. 302].

В. Ягупов, у цілому розділяючи таке бачення науковців щодо розуміння результату професіоналізації, своєю чергою, децю його конкретизує і наголошує, що «основними психологічними показниками професіоналізму фахівця є такі: суб'єктна компетентність як фахівця та представника певного професійного середовища; професійна компетентність як представника конкретного виду професійної діяльності; фахова компетентність як представника конкретного фаху, тобто спеціалізація в конкретній професії; розвиненість суб'єктних і професійно важливих якостей і рис як фахівця конкретного виду діяльності; володіння сучасними фаховими технологіями, методиками та засобами реалізації посадових компетенцій як

суб'єкта професійної діяльності; успішність, продуктивність та ефективність професійної діяльності» [6, с. 135].

Відтак, на нашу думку, у системі вищої професійної освіти провідною категорією, яка відображає професіоналізацію особистості фахівця як процес набуття ним досвіду, удосконалення фахових теоретичних знань, практичних навичок та вмінь, професійно-важливих якостей, є професійний розвиток (від лат. *profiteor* («оголошую своєю справою»). Етимологія поняття характеризує динаміку незворотніх змін особистості, її основних мотиваційних потреб, когнітивних, емоційно-вольових компонентів під час професіоналізації [14, с. 26].

Л. Мартинець зауважує, що «термін «професійний розвиток» включає в себе напрямок професійного вибору, лінію побудови кар'єри, наявність професійних досягнень, задоволеність від процесу і результатів праці, зміну або стабільність робочого місця, професії» [14, с. 26]. А відтак, потребує наукового виваженого супроводу з боку висококваліфікованих фахівців.

У «Словнику української мови» категорія «супровід» трактується як дія за значенням супроводжувати, супроводити» та як «те, що супроводить яку-небудь дію, явище». Існують різні види супроводу: психологічний, педагогічний, науковий, науково-методичний, методичний тощо. Найбільш широкою є категорія «науково-методичний супровід», яку Т.Сорочан пояснює як «професійну педагогічну діяльність щодо створення соціально-педагогічних умов для розвитку освіти» [13, с. 77].

В. Сидоренко під науково-методичним супроводом розуміє «педагогічну технологію, що полягає у створенні мережевого диференційованого акмеологічного освітнього простору, де відбувається професійна взаємодія рівноправних партнерів на принципах людиноцентризму, гуманізму, фасилітативності, індивідуалізації, відбувається неперервний професійний розвиток педагогічних працівників за індивідуальними освітніми траєкторіями» [12].

І. Жорова розробляє основи методичного супроводу як важливої складової підвищення кваліфікації педагогів. Т. Сорочан наголошує на таких його провідних ознаках: демократичність (колегіальність у прийнятті певного рішення); варіативність навчальних програм, технологій; забезпечення умов для самореалізації; співтворчість; синергетичність; самоорганізація системи науково-методичного супроводу [13, с. 53].

Розробка методології наукового супроводу процесу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери є багатоетапним і багатограним процесом, на який впливають різні фактори суб'єктивного та об'єктивного характеру, ключові особливості модернізації освіти у цілому, і системи професійної підготовки зокрема.

В. Андрущенко, В. Баранівський, І. Бех та ін. зауважують, що «сутність модернізації системи освіти полягає у переході до нової освітньої парадигми, під якою розуміється сукупність принципів, ціннісних настанов і способів організації освітньої діяльності, які визначають кут зору на освіту: її мету, модель та освітній ідеал, адекватний антропологічним та соціокультурним запитам суспільства» [15, с. 38].

В. Світлична додає, що «це особливо важливо в контексті парадигмального плюралізму сучасного освітнього простору, тобто синхронного існування у освітньому просторі багатьох філософсько-педагогічних освітніх парадигм, які поступово поповнюються різними новітніми парадигмами (парадигма ноосферної освіти; парадигма інноваційної освіти; парадигма відкритої освіти; парадигма глобальної освіти)» [11, с. 86].

Відповідно до сучасних соціальних реалій, актуальним буде обґрунтувати особливості поліпарадигмального підходу як сукупності реалізації кількох підходів у конструктивній взаємодії. А саме: системного, особистісно-діяльнісного, контекстного, андрагогічно-акмеологічного.

Розглянемо коротко зміст вищезгаданих підходів.

Використання системного підходу дозволяє розглядати професіоналізацію як сукупність компонентів, що перебувають у взаємозв'язках і утворюють певну цілісність. Вітчизняні дослідники А. Капська, С. Корчинський, Г. Селевко вважають, що специфіка системного підходу полягає в нових принципах підходу до об'єкта вивчення як до цілісної системи, елементи якої перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності між собою із зовнішнім середовищем; у прагненні побудувати цілісну картину об'єкта.

О. Лісовець зауважує, що саме системний підхід «є провідним методологічним прийомом пізнання, що дозволяє дослідити процес формування соціально-правової компетентності студентів як відкриту систему, що розвивається» [7, с. 142].

На особливу увагу в організації наукового супроводу професіоналізації фахівців заслуговує особистісно-діяльнісний підхід. І. Костікова зауважує, що «особистісний підхід – це орієнтація в процесі професійної підготовки вчителя на особистість як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності й продуктивності підготовки» [5, с. 80]. О. Лісовець, своєю чергою, додає, що «в основу професійної підготовки студентів вітчизняні вчені (В. Андрущенко, Л. Дудар, А. Бойко, В. Луценко, О. Шевнюк та ін.) закладають діяльнісний підхід, який дозволяє розглядати студентів як активних суб'єктів пізнання, співпраці та спілкування, відповідаючи на важливі питання, як навчити студента вчитися, стимулювати його мисленнєві та пізнавальні процеси, актуалізувати творчий потенціал» [7, с. 143].

Діяльнісний підхід реалізується як технологічний ланцюжок педагогічних дій, операцій та комунікацій, які вибудовуються відповідно до цільових установок та визначених результатів навчання. І. Костікова зауважує, що «діяльність обумовлює формування в людини всіх психічних процесів і свідомості, а вони, у свою чергу, будучи регуляторами діяльності, є умовою її подальшого вдосконалення. Залучення суб'єкта до діяльності приводить до об'єднання численних і різних за складністю її компонентів у функціональну психологічну систему діяльності» [5, с. 80].

У контексті проблеми організації наукового супроводу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери важливо забезпечити реалізацію таких завдань: – сприяння формуванню професійно-особистісної позиції майбутніх спеціалістів як основи ціннісно-смислового, ініціативно-відповідального ставлення до професійних обов'язків; – відбір ціннісного орієнтованого змісту навчального матеріалу; – виявлення можливостей включення студентів до специфічних видів та форм діяльності (навчально-пізнавальної, навчально-професійної); – формування викладачем відкритого розвиваючого освітнього середовища як комплексу умов, що ставлять студента в позицію суб'єкта, який свідомо приймає ціннісний зміст освітньо-професійного досвіду; – організація професійно орієнтованого спілкування, обміну досвідом між учасниками освітнього процесу.

Реалізація означених завдань має посприяти розвиткові суб'єкта професійної діяльності, якого характеризуватимуть: – свідомо активність та включеність у систему суспільно-виробничих відносин у певному професійному середовищі; – сформованість таких професійно важливих якостей, як професійна свідомість та самосвідомість, фахова Я-концепція, професійна суб'єктність; – свідомо цілеспрямована саморегуляція, самоорганізація та самодетермінація своєї професійної поведінки й діяльності як професійного суб'єкта [6, с. 132].

Застосування контекстного підходу забезпечує моделювання професійно орієнтованого змісту навчальних дисциплін. При цьому формування професійно-важливих якостей майбутнього фахівця педагогічної сфери здійснюється в логіці технологічного процесу від власне навчальної діяльності (лекція, семінар та ін.) через квазі-професійну (тренінгові технології, ігрові, проєктні технології та ін.) та навчально-професійну (науково-дослідницька робота, практичні заняття, виробнича практика та ін.) до безпосередньо майбутньої професійної діяльності. О. Лісовець підкреслює, що «контекстний підхід дозволяє створити умови для взаємопроникнення навчальної

і професійної діяльності ... шляхом відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних зв'язків і стосунків, вирішення конкретних професійних завдань» [7, с. 143].

Відтак, реалізація контекстного підходу сприяє оптимальній активності та гнучкості навчання, підтримці постійної мотивації майбутніх фахівців, їхній адаптації до умов майбутньої професійної діяльності. Зауважимо, що у процесі реалізації цього підходу викладач виконує переважно функції консультанта, координатора і фасилітатора.

Доцільність використання положень андрагогічного підходу при розробці змісту наукового супроводу професіоналізації пояснюється тим фактом, що ґрунтуються вони на характерних особливостях навчання дорослих. Зокрема, дорослий у процесі навчання: – займає активну позицію (мотивований, має уявлення, що хоче дізнатися); – має установку на самореалізацію, самоврядування, саморозвиток; – відчуває потребу у набутті знань, професійних компетенцій; – орієнтований на отримання актуального знання; – зацікавлений у здобутті освіти з мінімальними ресурсними витратами (часу, сил, коштів тощо).

М. Євтух, Т. Скорик зауважують, що «з точки зору акмеологічного підходу пріоритетними у вибудові освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти є підготовка і становлення педагога як професіонала, віднайдення шляхів удосконалення такої підготовки в напрямі самоствердження особистості та індивідуалізації підходів» [3, с. 9].

Використання андрагогіко-акмеологічного підходу при здійсненні наукового супроводу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери забезпечить врахування індивідуально-типологічних особливостей та інтелектуальних можливостей студентів при розробці індивідуальних освітніх траєкторій, посприяє оптимальному вибору змісту та структури навчальних занять.

Висновки. Проаналізовані наукові підходи є теоретико-методологічною основою для обґрунтування змісту та структури наукового супроводу процесу професіоналізації майбутніх фахівців педагогічної сфери. Кожен підхід вирішує своє обмежене коло питань, що у сукупності забезпечує підвищення рівня професійної підготовки майбутніх педагогів: повноту, глибину, оперативність, гнучкість, конкретність та узагальненість, систематичність, системність, усвідомленість та міцність знань, умінь, навичок, а також досвіду здійснення професійної діяльності.

У перспективах подальших досліджень – розробка навчально-методичної складової наукового супроводу процесу професіоналізації майбутніх педагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зязюн І. А. Неперервний розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності вчителя у післядипломний період. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 29. С. 13–23.
2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк та ін. К.: НАДУ. 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев, І. В. Розпутенко та ін. 748 с.
3. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник № 7(163). Серія: Педагогічні науки*. 2020. С. 8–12.
4. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 546 с.
5. Костікова І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. Том 8. С. 79–83.
6. Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів: зб. наук. статей / за ред. В.Г. Кременя, М.Ф. Дмитриченко, Н.Г. Ничкало. Уклад.: М.В. Артюшина, В.П. Тименко та ін. К.: НТУ, 2015. 768 с.
7. Лісовець О. Методологічні засади організації процесу формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 1(8). С. 140–146.
8. Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів: довідник для пед. та наук.-пед. працівників / уклад. Н. М. Савельєва. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. 80 с.
9. Піддячий В. М. Дослідження сутності професіоналізації педагогів. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку*: зб. матеріалів Х ювілейних Всеукр. психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті д-ра пед. наук, проф. Федоришина Бориса Олексійовича. Київ, Україна: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, 2020. С. 103–104.
10. Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: теоретико-методичний аспект: монографія / Аніщенко О.В., Баніт О.В., Калюжна Т.Г., Коваленко О.Г., Піддячий В.М., Самко А.М. Київ: ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 404 с.
11. Світлична В. В. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 2. С. 83–92.
12. Сидоренко В.В. Інноваційні напрями науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садком*. К.: РА «Освіта України». 2016. № 7-8(48). С. 22–29.
13. Сорочан Т. М. Безперервний процес розвитку професіоналізму педагогів у системі післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2005. № 1. С. 75–80.
14. Управління професійним розвитком учителів: навч.-метод. посіб. / Л. А. Мартинець. Вінниця: ДонНУ, 2016. 87 с.
15. Філософія освіти: навч. посібн. / За заг.ред. В. Андрущенко, І. Передборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.